

شىر و خورشيد تياترى نىن سالونوندا

تقرىبن ايل يارىم بوندا اول بوسالوندا ايرانين بو محاربه دن ساليم چىخىپ اؤز ايستىقلاليني حيفظ ائدەبيله جگىنى دىلرله اىثبات ائتميشدیم. ايندي ده او عقیده باقىدیر. بو خصوصدا بير سۆز اولايلىم. چونكو دونيانين ان بؤيوك سيمالاري بوخصوصدا ايران ميلتيرينه تامين وئرميشلر.

اصلن ايستىقلال مؤوضوعي قابيل بحث بير مؤوضوع دئيلدير. كيمسه اونو اينكار ائتمك ايسته مير. سايق دموكرات فيرقه سى نين رهبرلريندن مرحوم مساوات بيزه ايستىقلال سۆزونو اورتابا ائماغه تۆوصيه ائديردي و دئيردي كي، بو مساله مشكوك و قابيل بحث اولدوغو واخت موريد بحث اولايلىر. ايران ايستىقلالي حتمي و غنيرقابيل بحث مؤوضوعلار داندیر.

من بو مساله نى مخصوصن ايرلي چكديم كي، فيرقه ميزين آيدين و آشكار اولان شوعارلاري موغريظلر طرفيندن سو تعبير اولونماسين.

بورادا آقاي پيشه وري هاوادا ايران خريطه سيني ترسيم ائدرک علاوه ائدير: من آچيق دئيرم بيزم سۆزوموز و طلباتيميز بو نقشه دن خاريجده دئيلدير. بيز ايران سرحدى داخيلينده دانيشيريق. بير دفعه هامى بونو نظرده تورتورسا دانيشيب ائلاماق اوچون آسان اولاجاقدير.

بو مجلس منيم ايكنجى موفصل نيطقيمي خاطره گنيره بيلر. او گون من 16 مين آذربايجانلي طرفيندن مجلسه اينتيخاب اولونموشدوم. اولايلىسين او نيطقي انشيدنلردن بورادا بير چوخلاري حاضردير. من او گون مملكتين وضعيتيني نظره آيب دئيرم بير وكيلى واسيطه سيله مملكتي فلاكتدن قوروماق اولماز. او گون من چوخ موتاثير ايديم. زيرا ساده بير كارگر بؤيوك شووق و تاثير ايله منيم چيگنيدن اؤيوب «گنت سني آلاها تاپيشيرديم. بلكه بيزم دردلريمزه چاره ائده بيله سن» دئيمشدي. من بيليرديم مملكتين مخصوصن تهرانين حاضر كي شرايطي دوردوفا من او كيشي نين آرزوسونو انجام وئرمگه مووفق اولايلىميه جگم. اونا گوره من بو گون خالقا موراجعت ائديب كؤمك ايسته ديم و دئيرم: وكيلى تك باشينا هئچ بير ايش گوره بيلمز: خالق اؤز اول-اله وئرب اؤز دردلرينه چاره تاپماليديرلار.

تهران گنيدب مجلسه واريد اولدوفا دن سونرا ياس و ناوميدليگيم شيدتلندي. اورادا مينلرله تلقرافلار و تظلمو عريضة لرني جاوابسيز قالدغي ني گوردوم: شووق و هوس ايله تشكيلينه چاليشديغيميز آزادي فراكسيونونا واريد اولان شخصلرين چوخ كچيك و عرض اميز مقصدلر دالينجا گنيدكلريني سنير ائتديم. بوتون مجلس و دؤولت تشكيلاتيني بشش اوچ موغريظ اوغرو، يالانچي و حوقاباز مورتعلمر اينده آلت اولدوغونو بير داها تجروبه ده ائلاماغا مووفق اولدوم.

بو موشاهيدات منيم روحومدا بؤيوك تاثير باغيشلادي. بيليرديم مجلس كورسولريني غضب ائدن خايينلرله منيم سويوم بير آرغا گنتميه جك و حيس ائديرديم كي، بو يول كسنلر دسته سي منيم آرالارينا گيرمگمه آسانليق ايله راضي اولماياجاقلار. اونا گوره فورصتدن ايستيفاده ائديب سۆزلريمي دئيرم. مني 16 مين راي ايله اينتيخاب ائديب مجلسه گؤندن آذربايجان خالقي نين احتياجلاريني سايب سؤيله ديم. سۆزلريمي بؤيوك بير ديقت و درين بير سوكون ايله انشيديب تصديق ائتديلر. لاکين تصديقلر خيانتلريني گيزلتمك اوچون قارا بير پرده دن باشقا بير شئي دئيلدي. فورصت اللرينه دوشن كيمي ده «بو آذربايجانلي راحت اوتوران آداما بنزه ميه بير بونو بورادان اوزاقلاشديرماق لازيمدير» دئيب اعتبار نامه ايله تولكولره ياراشان آچاقليق ايله موخاليقت ائتديلر.

بونولا بئله مايوس اولمايب جيهه آزادي اطرافينا توپلانان آزاديخاھلارين كؤمگي ايله موباريزه باشلاديق. افسوس كي، حرارتلي مقاله لر، شيدتلي حوملر لريميز تاثيرسيز و جاوابسيز قالدی. تهران تكان يئدي اما ايرتيجاغا دورو، اما خالقلارين حوقوقونو آباقلار ائتيندا پامال ائتمگه دوغرو.

وضعيت بيلاخره ائله بير آغير حال آلدی كي، آرتيق تهراندا اوتوروب مقاله يازماقدان يا نيطق ائتمكدن بير نتيجه اولايلىميه جگيني يقين ائتديم. ناچار بير ايل بوندا اول تبريزده اوزون اوزادي بحث ائديگيميز مساله اطرافيندا دوشونمگه باشلاديم.

بو چوخ ساده بير تدبير ايدی. منيم تبريز مسلكداشلار يمدان چوخوسو تهراندا بير ايش چيخماياجيني ايره لي چكيب دئيلر: آذربايجاندا باشلامالي، بوراني اول ايصلاح ائتمه لي، آذربايجان خالقي نين اؤز گوجو ايله بورادا ميلي حؤكومت ويجودا گنيرمه لي بيك. تهران، ايرتيجا عين باشي، ايستيدادين مركزيدير. او، اطرافدا باش قالديران بوتون حركتلره موخاليقدیر. بيرنجي نؤوبه ده اورادان گؤز يوموب موستقيم بورادا ايش گؤرمه لي بيك.

بو فيكيرين حقيقتي او واخت نظريمده داها آشكار بير صورته جيلوه ائدي كي، دؤولتين مسول مامورلاري ايله آذربايجان خالقي نين تظلمو و دادخاهليق تلقرافلاري حاقيندا موذاكيره ائتديم

مثلا بیات دندی، من رادیو واسیطه‌سی ایله موراجیعت ائتمیشم آرتیق خالق عریضه و تلفراف واسیطه‌سی ایله اؤزونه زحمت وئرمه‌م‌لیدیر. باشقالاری داها آچی، داها شدید جاواب وئردیلر.

صدر دندی، بیر تلفراف اولماسین، مین تلفراف اولسون من بو کیمی بوش سؤزلره جاواب بئله وئرمیه‌جگم.

بو سؤزلرین آیری جاوابی اولما بیلمزدی. گرك خالقا موراجیعت ائتمك. خالقین یوموروغونون گوجو ایله آزادلیغی تأمین ائتمك! بو شوعلارا من تبریز آزادیاھلارینین تكلیفی اوزره تهراندان آذربایجانا حرکت ائتدیم.

بورادا یاخین مسلکداشلاریم ایله بیر داها جیدی صورتده ایرانین و آذربایجانین داخیلی و خارجی وضعیتی تجزیه و تحلیل ائتدیكدن سونرا بو بؤیوك فیکیری عملی ائتمك اوچون بؤیوك مستقیل بیر فیرقه یاراتماق لوزومونو آنلادیق.

بو فیرقه دونیاینین تعقیب ائدیپ، آنلابیپ تانیدیغی دموکرات عونوانین آلتیندا اولمالی ایدی. بیز ده عونوانی قبول ائدیپ خالقی اونون اطرافینا توپلانماغا دعوت ائتمك مقصدی ایله کئچن دوشنبه گونو بؤیوك بیر موراجیعتنامه اینتیشار وئردیک.

بو موراجیعتنامه آذربایجان خالقی‌نین اوزون مودتدن بری حیس ائدیگی احتیاجلار اوغروندا موباریزه ائدیگی حاق و ایختیار اوزرینده یازلمیشدیر.

بیز آذربایجان خالقی‌نین آزادلیق یولوندا آپاردیغی موباریزه تاریخینی اونودا بیلیمه‌ریک. تهران ایرتیجایی آذربایجانا بؤیوك ضربه‌لر وورموشدور. بیز اورادا کؤك‌سالیمیش ایستیداد رژیمیندن هئچ بیر اومود گؤزله‌یه بیلیمه‌ریک. تهران آذربایجانین همیشه فیشار آلتیندا قالماسینا چالیشمیشدیر. اورادا حؤکومت سورن خایین عونورلر بیزیم باشچیلاریمیزی محو و نابود ائدیپ میلی غوروروموزو سیندیرماقدان بیر آن بئله صرفنظر ائتمه‌میشلر.

آذربایجان خالقی‌نین بؤیوك سرداری ستارخانین خایینانه بیر صورتده تهرانا چکیلیپ اؤلدورولمه‌سی هنوز اونودولمامیشدیر.

مستبیدلر ستارخانا موداخیله ائتمگی بؤیوك بیر گوناھ حساب ائدیپ اونو اتابک باغیندا موحاصیره‌یه سالدیقلاری گونلرده تهرانین کوچه، خیابان و ائولرینه بئله بختیاری توفنگچیلرینی ایله خالقین مالی، جانی و ناموسو تاپدالانیردی. مرکز ایسه اونلاری تنبیه ائتمك عوضینده خانلارینی و وزارت و صدارته منصوب ائدیردی.

تهران همیشه آذربایجان آدیندان وحشت ائدیپ او آدی آغزینا آلانلارلا بیرحمانه رفتار ائتمیشدیر. بونا سردار میلی‌دن سونرا آذربایجانین ایفتیخاری اولان مرحوم شئیخ محمد خیابانی حاقیندا گؤردوکلری حاقسوزلیقلاری شاهدی گؤستمک اولار.

من شخص اونون قاتیلی حاجی موخبیرالسلطنه‌نین اعتیاری تصویب اولان گون مجلسده بیر روزنامه موخبیری صفتیله حاضر ایدیم. او گون ایران آزادیاھلاری‌نین غئیرتلی نوماینده‌سی مرحوم سولئیمان میرزا بو آچاق خایینین اعتیاری‌نامه‌سی علئیهینه اعتیراض ائدی. او چوخ حرارتلی بیر صورتده مرحوم شئیخین ایران آزادلیغی یولوندا گؤستردیگی فداکارلیقلاری ساییب سؤیله‌دی و حاجی موخبیرالسلطنه اوتانمادی، تریبون دالینا گئدیپ دندی: «دوغرودور من اونو اؤلدوردوم لاکین، بو بؤیوك بیر خیدمت دیر. چونکو خیابانی مملکته خیانت ائدیردی».

آذربایجان قهرمانلاری‌نین قانی ایله قورولان مجلس شورا بو جلادین اعتیاری‌نامه‌سینی قبول ائدیپ میلت نوماینده‌سی آدلانیردی. سونرا دا بو خایین رضاخان امریله اون سنه‌دن آرتیق ایران دؤولتی‌نین ریسی اولدو. بو اونون ائله‌دگی خیانتینه پاداش و زحمت حاقی ایدی.

تهران بو ایشی گؤرمکله آذربایجان نامینه دانیشماغی بؤیوك بیر خیانت حساب ائدیگینی ثوبوتا یئتیردی. شئیخی چوخ گؤزل تانی‌ییرسیز، چوخلاریز اونون معنالی نیطقلرینی ائشیتیمگه مووفق اولموشسوز. من سیزدن سوروشورام او ایرانا هانسی خیانتی روا گؤرموشدو؟

من او واخت «حقیقت» روزنامه‌سینده بیر آذربایجانلی کیمی مجلسین بوخایینانه حرکتینه شدید بیر صورتده اعتیراض ائدیپ «سیزین خایین آدلانیر دیغیزمزارلار قارشیسیندا تعظیم ائتمگی بیز ایفتیخار بیلیریک»، کیمی جسورانه عیبارت یازماقلا ایچریمده شؤعله‌لنمکده اولان میلیت حیسینی تسکین ائتمگه چالیشدیم.

عجب! شئیخین خیانتی و گوناھی آذربایجانلی آدی داشیماقدان باشقا نه اولایلردی؟

مرحوم میرزا کوچیک خانین تهران حاقیندا چوخ آچی بیر سؤزو خاطریمه‌گلدی. او دئییردی «تهران آباد اولماق اوچون بوتون ایران بریاد ائدیلمیشدی. ایران آباد اولماق اوچون تهرانی بریاد ائتمک لازیمدیر». من بو سؤزو تصدیق ائدیپ تهرانی داغیدیپ اورتادان قالدیرماغی تؤولیه ائتمیرم. لاکین بو سؤزده بیر دوغرولوق واردیرکی، او دا تهرانین خارجیده باش قالدیران آزادلیق حرکتلری، اونلارین مئیدانا سوردوگو بؤیوك سیمالاری علئیهینه آپاردیغی جلادانه سیاستدن عیبارتدیر.

همين ميرزا كوچيك خانين اوزو ده چوخ وحشيانه بير صورتده اولدورولوب اونون باشي ايران آزادليغي نين غدار دوشمني اولان رضاخانا تۇحفه گۇندريلدي.

آذربايجانين خالق و قهرمان اوغوللاريندان خوراساندا قيام ائدن مرحوم كولنل محمد تقى خان ايله ده بو جينايتي ايشلتمكدن صرفنظر ائتمهديلر.

بونلارين هاميسي گۇسترير كي، تهراندا كۇك سالميش ايرتجاع و ايستيداد قوههسي خارجده ويجودا گلن آزادليق حركتلريني ياتيرماق ايشينده هئج بير جينايتدن گئري دورماياجاقدير.

بو جينايتلره خاتمه وئرمك اوچون اورانين قودرتيني محلي و ميلي ايختيارلار واسيطهسي ايله سينديرماق لازيم گلير.

بو ايشده آذربايجان هميشه اولدوغو كيمي ايندي ده پيشقدم اولماليدير. تهراندان آزادليق اومماق بۇيوك ايشتياهدير. اورادا آزادليق موباريزهسي آپاران دستهلرين ال قوللاري باغلانيلميشدير.

طبيعيدير، رضاخان ييخيلان گون بيز ايستهديگيميز ميلي حۇكومتى ويجوداگتيره بيلمزديك. او واخت اينقىلابدان بحث ائندلرين جاوايىندا من «آزير» روزنامهسينده بو ايشين غئير مومكون اولدوغونو ايشاتا چالشميشديم. او گون ميلي حركت و اينقىلاب جرياني ايداره ائتمگه قدير بير سياسي فيرفه يوخ ايدى. رهبرسي اينقىلاب نتيجه وئره بيلمزدى. امما ايندي وضعيت تاماميله دگيشميش اوچ ايل يارملىق موباريزهده تازا قوهلر و مۇحكىم سياسي جمعيتلر مئيدانا چيخميشدير.

ايندي من اينقىلابدان بحث ائتمك و اونو اورتاي سورمك فيكيرينده دئيلم. من ايستهبيرم دئيم كي، بو گون خالقيميز اكر اوز حاق و ايختياريني آلماغا ايقدام ائدرسه اونو عملي ائتمك ايمكاني واردير.

مرکزي ايشغال ائتميش ايستيداد حۇكومتى اوزونون لياقتسيزليگين آرتيق ايشات ائتميشدير. مجلس شورادان هئج اوميد گۇزله مك اولماز. اورادا يئر توتان مويستيدلر سندهن آرتيقدير كي، ساده بير قانون كئچيرمگه مووفق اولماميشلار.

مشروطه و ميلي حۇكومتين ويجودا گلمهسي بيرينجي نؤبهده مملكتين بودجهسيني يعنى دخل - خرجيني تعين ائتمكدن عيارتدير.

فرانسايين اينقىلابي كيمي بيزيم مشروطه اينقىلابي دا بو مسالهني حياتا كئچيرمك يولوندا ويجودا گلميشدير.

بيزيم اون دۇردونجو مجلسيميز ايسه بو مسالهني حل ائتمگه قدير اولماميشدير. ايندي آينان مالياتلار و صرف ائديلن پوللارين هاميسي غئيرقانوني واوغورلوق حساب اولونور.

منيم وطنپرست تانيدعيم اشخاصدان بيري دئيردي كي، سن نيطقلىريون بيرينده قانونا احتيرام ائديب اونا تابع اولماقدان بحث ائتميشدين.

من بونو اينكار ائتميرم. قانون مۇحترمدير. قانونسوز بير اولكهده عدالت، امنيت، اينسانيت اولما بيلمز. ولي قانون هر ايكي طرفدن مۇحترم تونولماليدير.

فرانسا اينقىلابي نين بۇيوك موفكيري ژان ژاك روسو اوزونون مشهور اثرلرين بيرينده بئله دئير: «ئيمان ايكي طرفلي اولماليدير، او، بير طرفدن پوزولسا، ايكنجي طرف اونو ساخلاماغا مجبور دئيلدير».

روسونون نظرينده قانونلار خالق ايله دؤلت آراسيندا موقابيل قراردان باشقا بير شئي دئيلدير. ايندي بيزيم حۇكومتيميز باشيندا دورانلار و مجلسيميزين اكرتيتيني تشكيل ائندلر اوزلرين قويدوقلاري قانونلار و يازديقلاري قراردادلاري پوزوب آياق آلتينا سالميشلار. اونا گوره بيز او قانونلاري لغو ائيلميش حساب ائتمگه مجبوروق.

بوندان علاوه اونلار هميشه قانونو اوزلري اوچون بير آلت ملعه قرار وئرميشلر. هر واخت آزادليغي محو ائتمك خالقين حاق و ايختياريني اياقلاماق لازيم گليرسه، اونلاري مئيدانا چكيب ايستيفاده ائتمگه چاليشيرلار. خالقين نفعينه لازيم اولان قانونلار ايسه ياددان چيخاريليب آرشيلوره وئريلميشدير.

دوستلاريمدان بيري يزدليلرين بير مثلين يازميشدي: گويا يزد شهرينده يالانچي بير رۇوضه خان واريميش كي، منيره چيخيدقا غش ائديب آوادلارين اوزرينه دوشرميش. يزدليلردن بيري آخردا جانا دويوب دئميشدي: «آخوند، من نميدانم هميشه بطرف بي بي چرا غش ميكني؟»

ايندي بيزيم دؤلت آداملاريميزدا غش ائنده هميشه بي بي نين اوستونه دوشورلر. يعنى هميشه ظالمانه قانونلاري مئيدانا چيخاريلار. عاديلانه قانونلاردان هئج بير اثر گورموروك.

بیز آذربایجانلیلار قانونلارین اساسینی و ریشه‌سینی بؤیوک قوربانلیقلار باهاسسینا آلمیشیق. مرکزی حؤکومتی اؤز لرنین آنا - بابادان قالما ایرٹی حساب ائدن خایینلر اونو عملا سیلیب، سوپوروب گیزلتمیشلر. بیزیم حق و ایختیاریمیزی تأمین ائدن ایالت و ولایت انجومنلری قانونوندان چوخ ایلدر بیر اثر یوخدور. منه قانوندان دانیشان آقادران بونا جاواب ایستردیم. اونون بوش بوغازلیقدان باشقا بیر حربه‌سی اولایلمز.

بیز حقیقتی آچیق - آیدین بیر صورتده خالقا گؤسترمله‌لی‌یک. بیزیم مئیدانا آندیغیمیز شوعلارلارین اساسینی دا قانون تشکیل ائدیر.

بیز میلتلرین و خالقلارین ایختیارینی تأمین ائتمیش قانون اساسینی دیرلتمک یولوندا موباریزه‌یه باشلامیشیق. قانون اساسی، ایالت و ولایت انجومنی اولماسا قورو و معناسیز بیر کاغاددان عیبارت اولاییلر.

قانونا احترام ائدیپ اونو موقدس سایدیغیمیز اوچوندور کی، بیز بیرینجی نؤوبه‌ده ان بؤیوک، ان اساس قانون - یعنی انجومن ایالتی مسأله‌سینی حیاتا کئچیرمک ایسته‌ییریک.

من بو سؤزلری فقط ایندی بورادا دئمگه باشلامامیشام. بیر نچه گون فورصدن ایستیفاده ائدیپ حاضر اولدوغوم مجلس شورای میلی ده بوندان داها شدید بیر لحن ایله چیخیش ائدیپ نیماینده آدی داشییان یالانچی پهلوانلاردان بو خصوصدا جیدی ایش طلب ائتمیشدیم. حالبوکی اولنلارین بیر قدم بئله خالقا دوغرو گلمله‌رینه اومیدیم یوخ ایدی.

دندیگیم کیمی ایچریمیزده فارس مثلی موجیبینجه «آشدران ایستی کاسالار» (کاسه از داغتر آش) آدمالار آز دئییلدیر. دون اولنلاردان بیری منه ایراد ائدیری کی، «یننه‌یازیرسیز آذربایجانا دؤولت طرفیندن اهمیت وئرلمیر، یننه دئییرسیز آذربایجانان آلینان وئرگیلر اورا مصرف اولونان بودجه‌دن چوخدور. آذربایجان تهرانا ائله بیر بؤیوک وئرگی وئریمیر، بیز گرک تهراندان تشکور ائدک کی، بیزه چوخ یاخشی باخیر. اگر تهران اولماسا بیز آجیمیزدان اؤلرک».

بو آدامین عاغلینا منیم شوبه‌هم یوخدور. لاکین لجبازلیق و حؤجت ایله اؤز یالان و موغریضانه سؤزلرینی خاقا تحمیل ائتمک گؤرورسوز اینسانی نهلر دئمگه وادار ائدیر؟

بیر ناخلف آداما من دئدیم: آیا بیلیرسنمی کی، ایگرمی ایل تامام رضاخان آذربایجانلی‌یا باتمانی دؤرد قیرانا آدیغی قندی 18 قیرانا یندیرتدی؟ آیا آنلاماق ایسته‌میرسن کی، آذربایجانین زحمتکش دول اروادلاری بیر قوطو کبیریت آدیغی زامان بیر ریالین اوچده ایکسینی مالیات وئریر؟ حقیقت آجیدیر، لاکین اونوسؤبله‌مه‌لی‌یک. من مجلسده آچیق صورتده دئدیم کی، «بونو من دقیق حساب نتیجه‌سینده ایثبات ائده بیلرم». آذربایجان خالقینا ماعاریف بودجه‌سیندن وئرلن پول آدام باشینا تقسیم ائدیلسه اونو گؤسترن بیر واحد تاپماق اولماز. من اونو کبیریته تبدیل ائدیم. نتیجه بو چیخدی کی، هر بیر نفره بیر کبیریت چؤپوندن آز پای دوشور.

او کور و کار آدام او قدر خالقدان اوزاقدیر کی، بیزیم میلی دیستانلاردا چالیشان آموزگارلاریمیزین آیدا اوتوز تومن حوقوق آلیب 12 ساعات چالیشمالاریندان خبری اولای بیلیمیر. اؤلسه ده اؤز فصاحت و بلاغتینه او قدر مغروردور کی، گوندن آشکار اولان بو حقیقتی اینکار ائتمگه چالیشیر.

طبیعی‌دیر. بیز بو کیمی فاسید، لجوج و فیتنه‌جو آدمالارین سؤزونه قولاق آسیب اؤز توتدوغوموز یولدان قایتیمالی دئییلک. من اونا دئدیم بیز چالیشیب مقصدیمیزی اله ائده‌جه‌یک. اگر سن دوغرو دئییرسن بوپور دوش قاباغا، باخاق نه‌ایش گؤره‌جکسن.

بو کیمی بوش بوغازلیقلار بیز اهمیت وئرله بیلیمیرک. ایش و فعالیت‌لازیمدیر. سؤز، عیبارت و بوشبوغازلیق خالقی یوروب مایوس ائتمیشدیر.

بیزیم گؤرمه‌لی ایشیمیز چوخ ساده‌دیر. اول شهریمیزی ایصلاح ائتمک اوچون اینتیخاب ائتدیگیمیز شهر انجومنی ایشه باشلامالیدیر. تهران بیزیم بو ساده و طبیعی‌حاقیمیزی بئله پامال ائتمک ایسته‌ییر. نچه آیدیر کی، شهر اهلی اؤز ائوینی آباد ائتمک، اؤز مدنی و محلی ایشلرینی یولونا سالماق اوچون انجومن اینتیخاب ائتمیشدیر. لاکین ویزارت کشور اونو حتی ظالمانه و قانون اساسی‌نین ضیدینه اولان پهلوی قانونی ایله ده تصدیق ائتمیر.

نتیجه‌ده شهر کؤهنه قبریستان حالینا دوشموش اونون کوچه و خیابانلاریندا گند و کثافت باشدران آشماقدادیر.

دونیدا دموکراسی نامی داشییان هئج اؤلکه یوخدور کی، اورانی شهرداری ایشلرینه دؤولت موداخله ائده بیلین. رضاخانین وجودا گتیردیگی بو منحوس سدی سیندیریب شهر انجومنی ایشه باشلامالی و شهری خرابازار حالینا دوشمکدن نیجات وئرمله‌لی‌دیر.

بیز، سو مسأله‌سینده گؤردوک کی، ساده بیر صورتده اینتیخاب ائتدیگیمیز کومیسسیون شهرین موهم محله‌لرینی بیر نچه گون سو ایله تأمین ائده‌بیلدی. اگر بوایش ایدامه وئریرسه بؤیوک نتیجه‌لر اله ائدیله بیلر. آیری ایشلرده بئله‌دیر. گرک هیمت ائدیپ ایشه گیریشمک. تهرانین خایینلر اینده اولان ویزارتخانلاریندان بیردفعه اومودی کسمک لازیمدیر. بوندان علاوه مورتجولرین وجودا گتیردیگی شراییطین تأثیرلریندن بوتون ایران هرچ - مرچ حالیندادیر. مازندران و گورگاندا اولدوغو کیمی، ایصفاهان، شیراز و سایر جنوبی شهرلرده آشوب و شوریشلر باش قالدیرمیشدیر. تهرانین اؤزونده بئله

شولوقلوقون قارشى سىنىي آلماغا دۇولت قادىر دئىلىدىر. حوكومت نىظامى اولدوغونا باخماي اراق گنجە ساعات اوندان سونرا شەردە گۇرونمك قاداغان ائدىلمىش، لاکىن خالقين مال- جانيني حيفظ ائتمك مومكون اولايلمەمىشىدىر.

بئله بىر زاماندا آذربايجان دموكرات فيرقەسى اۋزونون بۇيوك موراجيعتنامەسى ايله فعالينه باشلامىشىدىر. بىر هفته دن آز اولمايان بو مودتدە شەرىمىزدە و بوتون آذربايجاندا درين بىر سوکوت حيس ائىلىر. خالق بىر مرکز ئىقل، بىر پناهگه تاپان كىمى اولموشدور. امنيت عومومونو تهديد ائدن حرکتلرسوسدورولموش، شولوقچو عونورلر ايسكات ائدىلمگە باشلامىشىدىر.

ايندى آذربايجان امنيت و آرامىش جەتدن ايرانين آيري يئرلرينين هاميسيندان قاباقدىر. فيرقە بو مووفىتي فالنيك حساب ائدىب، گۇتوردوگو صلح و امنيت طلبليك سياستيني تعقيب ائدەجكدير.

اعلاميه ميز اطرافدا اولدوقچا درين تاثير بوراخمىشىدىر. دوشمنلريمىز، مخصوصن، تهراندا ايران خالقلارينين حوقوقونو آياقلاري آلتينا آلان موستبىد عونورلر اوخويوب تيتيره مگە باشلامىشلار.

بىز بۇيوك بىر فيرقە ياراتماقلا دونيايا ثابت ائدەجەييك كي، اۋز ائويمىزي يابانچي اولمادان ايداره ائتمگە لياقت و قودرتمىز واردىر. (گورولتولو آقىشلار)

فيرقەمىز باره سينده من چوخ مو فصل معلومات وئرمك ايسته مير. بو قدر دئمه لىم كي، موراجيعتنامەمىزي حتما اوخوموشسوز، اونون بوتون آذربايجاندا بۇيوك تاثيري اولدوغو بوندان بىليني كي، ايراني باشدان- باشا بوروموش اولان شولوقلوق و هرج- مرجليك دن بورادا هئچ بىر اثر يوخدور. ايستر شەرلردە، ايسترسه ده كندلردە خالق فيرقەيه اعتماد ائدىب اونون مئيدانا ائديغي امنيت شوعاريني چوخ حوسن توجهله ايستيقبال ائدىر. آذربايجان ايندى طوفانلي دريا كىمى تلاطومده اولان ايران مملكتينده ساكيت و آرام بىر جزيره حاليندادىر.

چوخ احتيمال وار كي، ووردوغوموز بۇيوك ضربه نين ائرينده صدرين كابينه سى سو فوط ائدىب، اونون يئرینه مووفتي اولماق اوزره بىر مو حليل و يا آزادىخاه كابينه گئيرسينلر. لاکىن بو اوشاق آلدانان تدبيرلر بىزي ايغفال ائدە بىلمز. بىرگونلوك، بئش گونلوك اوچون يوخ، هميشه آزادليغي تا مين ائتمك اوچون بورادا ويجودا گتيرمگە باشلا دىغىمىز مركزى ئىقلى ساخلامالى، اونو مركزده مو ائتمگە چاليشان موستبىدلرين باشى اوستونده مۇحکم بىر يومروق كىمى توتمالى يىق.

بوندان علاوه، فيرقەمىز ايشه باشلا دىقدان سونرا ويجودا گلن امنيت و آراملىق گۇستردى كي، خالقىمىز اۋزونو ايداره ائتمگە لياقتى واردىر.

مرامنامەمىزي هنوز اينتيشار وئرمگە فورصتىمىز اولمامىشىدىر. چوخ تئز بىر زاماندا چاغريلان فيرقە كونفره سينده اونو تصويب ائدىب عومومون نظرينه تقديم ائدەجەييك. لاکىن اساسى مقصدلريمىز خالقان گىزلى دئىلىدىر. اونو بىز موراجيعتنامەمىزدە ساده بىر ديل ايله يازىب گۇسترمىشيك.

بىز بىرىنچى نۇوبه ده امنيت، اونان سونرا مىلى حرکاتىمىزي ايداره و ايران آزادليغىني تا مين ائتمك اوچون انجومن ايلتيدن عيبارت اولان بىر مرکز ئىقل ويجودا گتيرمه لى يىق.

فيرقە نين ايشى باشقا دىر. اونو، دۇولت و حۇكومت يئرینه قويماق اولماز. او، خالقين گۇزونو اچىب مۇحکم بىر اينتىظام آلتينا چك مك، او واسيطه ايله عومومون منافعينه تا مين ائتمگە چاليشىر. خالقين حوقوقى، فردى و ايجتماعى ايشلرينى ايداره ائتمك دۇولت تشكىلاتى نين ايشىدىر. بو تشكىلات ايلت و ويلايت انجوملر شكىلينده اولاييله جكدير.

انجوملرين ايتخياراتي چوخ وسىدىر. اولار بوتون دۇولت ايداره لرينين ايشلرينه يئتيشه بىلر و ايلتين مالى، فرهنگى و بهداشتى مساله لرينى موستقىل بىر صورتده موذاكىره ائدىب بو خصوصلاردا جىدى تدبيرلر گۇره بىلر.

قانون اساسى بوتون ايران خالقلارى و ايلتلر كىمى، آذربايجان خالقينا دا بو ايتخيارى وئرمىشىدىر. بىلديگىمىز كىمى، آذربايجان انجومنى ايرانين مشروطه تاريخينده بۇيوك رول اوينامىشىدىر. او، انجومنده شىركت ائندلردن آقاي رقىعى (نىظام الدوله) نين خوشبختانه بورادا تشريفلر واردىر. اۋزلر ده فيرقەمىز مواسيسلريندنلر. آقاي موستشارالدۇوله ده بو تاريخى انجومنين عوضولريندنلر.

بو سىمالار بىز آذربايجان خالقى نين آديغى بۇيوك حاق و ايتخياردان دىرى شاهيد و مۇحکم دليل و مدركدىرلر.

بورادا بۇيوك بىر حقيقتى سىزه گرک دئىيم. بو معروفدور، دئىيرلر: «حاقى آلماق لازىمدىر، اونو وئرمز لر».

منيم عقیده مه گۇره، بو كامىل بىر شوعار دئىلىدىر. من دئىيرم حاقى آلماق شاپدكى، آسان بىر ايشىدىر. اونو ساخلاماق شرطدىر.

اگر بیزیم قهرمان مشروطه‌خواه‌لاریمیز بو نوکنه‌یه توجه ائدیپ ایغفال اولماسایدیلار، ایندی آذربایجان، بلکه ایران تامامیله دونیانین ان آزاد، ان دموکراتیک مملکتلریندن بیری اولموش و دوچار اولدوغوموز فقر، فلاکت، آجلیق و سفالت قاباغیمیزا چیخمامیشدی.

آذربایجان خالقی قیرخ ایل بوندان اول تشکیل ائتدیگی انجومن ایالتی واسیطه‌سی ایله اؤزونون سیاسی روشد، و ایستعدادینی ثبوت ائتمیشدیر.

فیرقه‌میز بو ایستعداد و لیاقتی دونیا ثابیت ائدیپ اونون قاباغینا چیخاریلان مانعه‌لری اورتادان قالدیرمالیدیر.

دموکراتلیق ان موترقی و عالی بیر فیکیردیر. بیز اونو تام معناسیلا حیاتاکنجیرمگه چالیشمالی‌بیق. بیز وار قووه‌میز ایله چالیشاجلیق کی، میلت افرادی‌نین هامیسی دؤولت ایشلرینه موداخله ائده‌بیلسین و هر بیر فردین ایراده‌سی مملکتین مو قدراتیندا مو اثر اولسون.

بوندان علاوه، قاباغیمیزدا بؤیوک ایصلاحات دورموشدور. اولی کندلی ایله اربابلار آراسیندا تؤولید اولموش ایختیلاف‌لاری عادیلانه بیر طرز ایله حل و رفع ائتمه‌لی‌بیق. سونرا فرهنگ و بهداشت مسأله‌سی بیزجه ان بؤیوک مسأله‌لردندیر. فرهنگ و بهداشت‌سیز بیر میلت اؤز ایستیقلال، حیات و آزادلیغینی ساخلایا بیلمز.

من کئچمیش نطقلریمین بیرینده هنوز فرانسایا، آلمان قووه‌لری‌نین ایشغالی آلتیندا ایکن همین بو یئرده فیرنگ میلتی‌نین یاشاییب آزاد بیر صورتده اؤز حیاتی‌نی ایدامه وئره‌جگینی پیشگولوق ائتمیشدیم. بو پیغمبرلیک دئییل ایدی، من او مدنی میلتین فرهنگیندن، تاریخی موباریزه‌لریندن، بیلیک و بهداشت اولان توجهیندن کامیلن خبردار ایدیم.

بیزیم آرزولاریمیزدان ان بؤیوک عوموم خالقی ساوادلانماسیدیر. ساوادلی و ساغلام خالق هئچ واخت طولوم و فیشارا تحمل ائتمز. اینسانلارلا حیوانلار آراسیندا اولان بؤیوک فرق ده بوندان عیبارتدیر.

اینسان ایجتیماعی بیر مخلوقدور. او تک اؤز باشینا یاشامیر و اونون مقصدی فقط شخصی حیاتی‌نی تأمین ائتمک دئییلدیر. بشر ایجتیماع اوچون یاشاییر. اونا گؤره ایجتیماعین منافعینی شخصی منافعیندن یوخاری توتمالیدیر.

هرکس اؤز باشینی ساخلاماقدان اوچون یاشاسایدی، دونیادا بؤیوک سیمالار، فداکار قهرمانلار و اؤز جانلارینی وطن و میلت یولوندا فدا ائدن رشید اینسانلار تاپیلمازدی. بو فداکارلیق فقط بیلیک، فرهنگ، تشکیلات و اخلاق نتیجه‌سیدیر. بیزگک جماعتین منافعینی اؤز شخصی منافعلریمیزه ترجیح وئرمگه عادت ائدک و بو واسیطه ایله خلقیمیزی فلاکتدن قورتاراق.

ایفتیخار، مال و مکت شخصی یاشایشدا دئییلدیر. دونیادا باشی اوجا آدمالار عومومن خالق خادیم‌لری اولموشلاردیر، جاوانلاریمیزی بو روحدا تربیه ائتمه‌لی‌بیق. ایفتیخار، شرف قازانماق ایسته‌بیرسن خالقا خدمت ائتمه‌لی‌سن. بونو گرک هامی بیلسین و بو یول ایله قازانیلان شرف و ایفتیخارین مزه‌سینی آنلاسین.

بیز تاریخدن چوخ دانیشا بیلریک. کئچمیشیمیز ده ایفتیخارلا دولودور. لاکین بو کیفایت ائتمز. ایفتیخار و شرافتی اؤزوموز اؤز الیمیزله کسب ائتمه‌لی‌بیق. سعدی‌نین حکیمانه سؤزو بیزه درس عیبرت اولمالیدیر.

میراث پدر خواهی، علم پدر آموز
کابن مال پدر خرج توان کرد بده روز

بیز آتا- بابامیزین گوردوگو ایشلری اؤزوموزه سرمایا قاپیریپ اونو خرجه‌یب قورتارماق. بلکه شوچاعت، رشادت و فداکارلیقدا اولارلا تقلید ائدیپ گنتدیکلری یول ایله گئدک، اولارین قازاندیقلاری ایفتیخار و شرافته نایل اولاق.

بیزیم فیکیریمیزی مشغول ائدن مسأله‌لردن بیرسی ده دیل مسأله‌سیدیر. بو، بیز آذربایجانلیلار اوچون چوخ موهوم و اساسی مسأله‌لردندیر.

فرهنگ مسأله‌سینی بیقئیدلیک ایله باشدان سالماق اولماز. چونکو میلتلرین حیاتی اونا باغلیدیر. بدبختانه بو گونه‌دک مملکتیمیزی ایداره ائدنلر بو مؤوضوعو سیرسری ساییب اونا اهمیت وئرمه‌میشلر.

بوندان علاوه، آذربایجانین فرهنگ ماعاریف مؤوضوعوندا مخصوص بیر وضعیت واردیر. اهالی‌میز قرنلردن بری معین بیر دیل ایله دانیشماقدادیر. بو دیلی ساده قبا تدبیرلر ایله عوض ائتمگه چالیشانلارین اللرینده قانع ائدیجی دیللری یوخدور.

آلتی یئددی یاشیندا تازا دیل آچمیش اوشاغا یابانچی بیر ایلی تحمل ائتمک جینایتدیر. تعلیم تربیت ایله مشغول اولانلار اکثر آذربایجانلیلارین عصبی‌لیگینی بوندا گؤرورلر.

آنا دلینده یازیب اوخوماغی قداغان ائتمک فرهنگ تکاملون قاباغینی آلماق دئمکدیر.

بئش ميليوندان زىاده كند و شىهرلرده ياشايانلاريمىز قالسىن، حتى محلي مکتبلرده تحصيل ائدلىرىمىز بئله عۆمورلىرىنىن آخىرىنا قدر فارس دىلىنى دوزگون تلفوظ ائتمگه قادىر دئىلىدلىر.

رضاخان ايش باشىنا گليب آذربايجانى پارچالاماق سياستينه باشلامدان اول آذربايجاندا ميلي تياترلاريمىز سريغ بير صورتده ترقى ائتمگه ايدى. خالق، ارواد و كيشى تاماشالاردا كمال مئيل ايله حاضير اولوب هونرورلریمىزىن اثرلرین سنير ائدير و بو واسيطه ايله اخلاق و معنويات جهتدن ميلتيمىز ترقى ائتمگه دوام ائدردى. فقط مجبورا تياتریمىز فارس دىلىنه تبديل ائدىلن كيمي نومايش سالونلاریمىز باغلانماغا مجبور اولدو. چونكو خالقیمىزىن اكثرى بو دىلى انلاماغا قادىر دئىلىدلى.

دىلى وطنپرستلىگه موخالىف گۆرنلر واقيعن جاهيل آداملار گرگ اولسونلار. چونكو بو ايشين تازالىغي يوخدور. هنوز ايندى ده مسجيدلر و منبرلرده واعىظلریمىز خالقين آنلادىغي آذربايجان دىلىنده وعظ ائديب دىنى وظيفه لرىنى انجام وئرمگه دعوت ائدلىر. بىز آذربايجان دىلىنىن موخالىفلرىندن سوروشوروق، بو ايشده نه پىسلىك واردىر؟ نه به بير دىلدىن منبرده اىستيفاده ائتمك اولور، اما مدرسه لرده اولمور؟

وانگهي آذربايجان دىلىنده يازيب اوخوماق مسأله سىنىن تازالىغي يوخدور. قيرخ نئچه ايل بوندان اول ايران فرهنگىنىن ايفتخارى سايلان ميرزه حسن روشديه تبريزده تشكىل ائدىگى مدرسه نىن ايتىدايى دؤوره سىنى انا دىلىنده تدريس ائتميشدىر. اونون او تاريخده تاليف و نشر ائدىگى درس كىتابى اليمىزده دىر. بوندان علاوه، بورادا يازيب اوخوماغي انا دىلىندن باشلايانلار آز دئىلىدلىر.

ائشيدىگىمىزه گۆره آقاي فيوضات و آقاي دوكتور رضازاده شفق ده بو دىلده آذربايجان مکتبلرىنده واختيندا درس دئميشلر.

بوندان علاوه، من كندلرده و خىردا شىهرلرده موعلملر گۆردوم كى، فارس دىلىنى ابدن بىلمه ين كندلى و اصنافا بو دىلده فرهنگ مؤوضوعوندا نطق ائدلىدلىر.

مخصوصن سلماسدا بو گولونج ايشين لاپ قابارىق شكلىنى كئچن ايل گۆرمگه مووفق اولدوم. من سلماس سؤزونو مخصوصن ايشلئدیم. چونكو بىزيم شاهپورعليرضايا ايرادتيمىز يوخدور. شاپور سؤزو اونون اخلاقي جىنايتلىرىنى نظرده موحسم ائدير. ستارخان خىابانىنىن دا په لوى آدلانماسى قولاقلاریمىزى خراش ائدير، روحوموزو اينجىدیر. تبريزده آذربايجانلىنى قوربانلىق قوبونو كيمي پارچالايان رضاخان په لوى آدینا خىابان اول بىلمز. اونو تبريز اهالىسى اؤز ميلي قهرمانى ستارخان آدینا آلداندىرمىشىدیر. پوستخانامىز بونو بير دفعه بىلمه لى په لوى آدینا گلن مکتوبلارى گئرى قايتارماليدير. تبريزده په لوى خىابانى يوخدور. بؤيوك خىابانىمىز بؤيوك سردارىمىزىن آدینادیر. او بئله گرگ مشهور اولسون.

آخىردا تکرار ائدیرم، بىز ايرانين اىستىقلالينا كامىلن علاقه مندك. اونون بير قارىش توپراغىنى آبرى بير اۆلكه به وئرمك فىكىرى ابدن مئيداندا يوخدور. بىزيم اىسته دىگىمىز قانون اساسىنىن بىزه وئردىگى داخلى حاق و مدنى خودموختارىتدن عىبارتدیر. دىل مسأله سى ده بونون جوزوى دیر.

بىز موراجيعتنامه مىزده دئدىگىمىز كيمي اؤز ائومىمىزىن ايشلىرىنى اؤزوموز ايداره ائتمك فىكىرىنده بىك. اوندان اؤترو وار قوه مىزله چالىشاجىق.

زور ايله ايران خالقلىرىنى اسارتده ساخلايانلار بونو بير كره دوشونمه لىدلىر...

(آذربايجان» روزنامه سى يکشنبه 25 شهريور، شوماره 4، دوشنبه 26 شهريور، شوماره 5، 3 شنبه 27 شهريور، شوماره 6، 4 شنبه 28 شهريور، شوماره 7، 5 شنبه 29 شهريور، شوماره 8، يکشنبه اول مهر شوماره 10، دوشنبه 2 مهر، شوماره 11، سه شنبه 4 مهر، شوماره 12، -1324 جو ايل، -2 جي دؤوره).